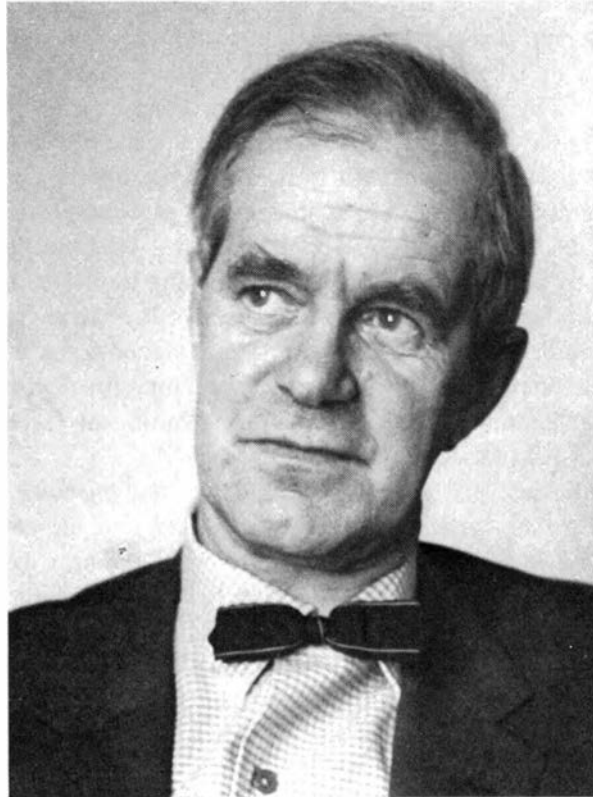

ANATOL HEINTZ

Minnetale holdt i Norsk Geologisk Forening
15. mai 1975

LEIF STØRMER

Professor dr. philos. Anatol Heintz døde 23. februar i år, og venner, kolleger og elever vil minnes ham i dag.

Norsk Geologisk Forening er vårt forum for norsk geologi. Det er meget få grener av naturvitenskapen som spenner over et så vidt felt. Som den ene ytterlighet kan vi nevne avansert geokjemi og geofysikk – vi kunne gjerne si atomfysikk –, og som en annen ytterlighet paleontologi i rent zoologisk og botanisk forstand. I et lite land som vårt, og ikke minst her i Norsk Geologisk Forening, kan det være vanskelig å finne representanter for alle de fargenyanser som det geologiske spektrum byr på. Men vi kan i alle fall si at paleontologien har vært godt representert og varetatt av Anatol Heintz gjennom en lang årrekke.

Anatol Heintz ble født i St. Petersburg 9. februar 1898. Hans foreldre var

Eugen Heintz og Olga Hoffmann. Faren var meteorolog, og dette var kanskje en av grunnene til at han kom til å interessere seg for naturvitenskapene. Først hadde han tenkt å bli forstmann, men da han kom til Norge i 1919 som flyktning etter revolusjonen i Russland, begynte han å studere biologi og paleontologi ved Universitetet i Oslo. Det var ikke lett for ham å finansiere sine studier. Han måtte bl.a. arbeide som maler for å underholde sin mor, søster og seg selv. Men det gikk, og det gikk bra med studiene. Jeg husker godt at flere av oss lånte hans gode og vel illustrerte forelesningsreferater i zoologi. Allerede dengang viste han sin tegnebegavelse, noe som senere kom ham selv, og ikke minst alle oss andre tilgode, enten det var småbarn eller lesere av hans mange illustrerte populærvitenskapelige artikler, eller hans medfanger på Grini som beundret hans tegninger og fargelagte tresaker.

Det var fossile fisk som helt fra begynnelsen ble hovedemne for Heintz' vitenskapelige arbeid. Som hovedfagsstudent hos professor Johan Kiær slapp han til akkurat i det rette øyeblikk. På den tiden, i begynnelsen av 1920-årene, startet en storstilet skandinavisk utforskning av de eldste fossile fisk hovedsakelig fra Svalbard, men også fra Ringerike hvor Kiær hadde gjort sitt sensasjonelle funn av kjeveløse fisk og sjøskorpioner fra silur. Heintz ble snart et meget fremstående medlem i dette forskningsprosjekt som ble ledet av Kiær ved Paleontologisk Museum i Oslo, og professor E. A. Stensiö ved Naturhistoriska Riksmuséet i Stockholm.

Heintz bearbeidet først arthrodirene, en type hailignende panserfisk fra Spitsbergen. Det var særlig gruppen *Acanthaspida* som ble emnet for flere større og mindre avhandlinger. Han studerte også samlinger av denne gruppen i U.S.A. og Estland, og var selv med på hele syv ekspedisjoner til Spitsbergen hvor nytt og verdifullt fossilmateriale ble samlet inn.

Senere kom Heintz også til å studere og beskrive de primitive kjeveløse panserfisk, de såkalte ostracodermer, som han forøvrig har gitt det norske navnet urfisk, et godt navn som stadig brukes. I 1939 offentliggjorde han et større arbeid over cephalaspiderne, en gruppe av urfiskene fra Ringerike. Her viser han sine fremragende evner som iakttager og tolker av de fossile strukturer. De siste beskrivelser av urfisk fra Ringerike ble trykt her i Norsk Geologisk Tidsskrift for noen få år siden.

Det var også andre av fortidens hvirveldyr som var gjenstand for Heintz' forskning. Han har beskrevet en rekke funn av tenner og knokler av mammut fra den siste istid i Norge. Heintz ble konservator ved Universitetets Paleontologiske Museum i 1924 og professor i 1940, en stilling han hadde til han gikk av for aldersgrensen. Med sine utpregede pedagogiske evner, entusiasme og kunstneriske sinn var han en meget god lærer. I mellomkrigstiden var det riktignok ikke så mange som innlot seg på å studere paleontologi. Faget hadde ingen plass i skolen, og det var på den tiden svært snaut med stillinger for paleontologer ved vitenskapelige institusjoner i Norge.

Med professorstillingen fulgte også bestyrelsen av Paleontologisk Museum. Dette museum som til å begynne med hadde tendenser til å føre en mer anonym tilværelse bakerst i Geologisk Museum, ble et av Heintz' hjertebarn.

Kiær og hans medarbeidere, bl.a. Birger Bergersen, hadde laget fine utstillinger som med sine omfattende forklarende tekster faktisk var langt forut for sin tid. Heintz forbedret stadig disse utstillinger, og nye kom til. Han fikk til og med veggmalerier av dinosaurier i moderne kunst. Heintz og vi andre hadde litt vanskelig for å svelge dette til å begynne med, men skolebarn syntes det var festlig for en gangs skyld å se dansende kjempeøgler.

I forbindelse med muséutstillingene tok Heintz initiativet til, og laget en stor illustrasjon av dyrelivets utvikling. Jeg fikk gleden av å følge tilblivelsen av denne plansjen som i dag finnes i en rekke muséer og læreanstalter verden over.

Heintz så klart den pedagogiske betydning av et godt og tidsmessig museum. Som en videreføring av dette syn skapte han en egen skoletjeneste for de naturhistoriske muséer på Tøyen, en institusjon som har vist seg meget vellykket. Videre var han i 1938 med å starte Norske Naturhistoriske Muséers Landsforbund, for inntil da hadde det bare eksistert et norsk museumsforbund for de Kunst- og Kulturhistoriske muséene.

Ved Anatol Heintz' bisettelse sa dekanus ved Matematisk-naturvitenskapelig fakultet, professor Tore Olsen, at Heintz var en av de få som hadde oppfylt Universitetets tredelte formålsparagraf om forskning, undervisning og opplysning.

Jeg har nevnt hans innsats som forsker og lærer, men hans evne og innsats som popularisator av naturvitenskapene er minst like viktig. Jeg tror kanskje det var under hans opphold på Grini under krigen at det å formidle forskningens landevinninger stod frem for ham som en stor og sentral oppgave. Selv holdt han utallige foredrag for sine medfanger, og han så bl.a. hva Francis Bull's legendariske forelesninger betydde.

I årene etter krigen skrev Heintz hundrevis av artikler i dagspressen og populærvitenskapelige tidsskrifter, særlig »Naturen«. Han reiste land og strand rundt og snakket i folkeakademier og var ofte i kringkastningen. Han var selvsagt opptatt med problemer i forbindelse med krigen, men først og fremst var det naturvitenskapelige emner som engasjerte ham. Fra vår studietid husker jeg hvorledes professor Kristine Bonnevie stadig kjempet for utviklingslæren, selv om de fleste av oss vel regnet den kampen for avsluttet. Men Heintz var klar over at selv om Darwins lære forlenget var kjent og anerkjent, var det svært mange som ikke var dus med tanken om en felles stamfar for aper og mennesker. Vi husker hvorledes antroposofene raste over Heintz' artikkel: »Fra urmenneske til kulturmenneske« i første bind av Grimberg's: »Menneskenes liv og historie«. I en lang rekke artikler i »Naturen« skrev han om utviklingslæren og beslektede emner. Han holdt oss ajour med alle de nye funn av fossile mennesker. Det kan være vanskelig å tolke selve avstammingsmønsteret innen de forskjellige menneskegrupper, men det er i alle fall gått opp for folk at mennesker eksisterte allerede for nesten to millioner år siden. Som sagt, Heintz ble ofte møtt med motstand, men han hadde alltid sine meningers mot og visste at sann opplysning var det beste våpen i kampen.

Heintz skrev en populærvitenskapelig bok om »Menneskets avstamning« i 1941 og en ny og omarbeidet utgave av denne boken i 1966, da sammen med sin datter Natascha Heintz. Videre utgav han »Forsteninger man kan finne i Norge« og »Verdener som svant«, den siste sammen med Johan Kiær. Dessuten har han laget lærebøker for skolen sammen med lektor Henrik Aasekjær.

Med sin biologiske bakgrunn og sans for det vakre, var Heintz glad i naturen og interessert i at den ble bevart i sin opprinnelige form og fremtoning. På mange måter var han en pionér for miljøvern som nå er så sterkt oppe i tiden. Han gikk sterkt inn for fredning av isbjørnen og foreslo opprettelse av naturparker på Svalbard.

Anatol Heintz var formann i Norsk Geologisk Forening i 1945–46, i Norske Naturhistoriske Muséers Landsforbund fra 1938–49 og fra 1958–61, og formann i matematisk-naturvitenskapelig klasse i Videnskapsakademiet i Oslo fra 1954–58. Han var æresmedlem i Geological Society i London, og korresponderende medlem av Videnskapsakademiet i Uppsala, Kungl. Vetenskaps- og Vitterhets-Samhället i Gøteborg, Linnean Society i London og Society of Vertebrate Paleontology, U.S.A. Hans ry som vitenskapsmann har nådd langt ut over landets grenser, og som spesialist på fossile fisk har han vært blant de ledende i internasjonal forskning på dette felt. Her hjemme vil han bli husket ikke bare for sin innsats som forsker, lærer og popularisator, men også for hans store menneskelighet og vennlighet.

Vi vil hedre hans minne.